

CONTES RROMANE DUJ

contes gitanos dos

Mercedes Porras Soto

Sebastián Porras Soto

FUNDACIÓ PRIVADA

Pere Closa

PER A LA FORMACIÓ I LA PROMOCIÓ DELS GITANOS A CATALUNYA

CONTES RROMANE DUJ
contes gitanos dos

Títol: **Contes Rromane duj**

Autors: **Mercedes Porras Soto i Sebastián Porras Soto**

Projecte: **Sebastián Porras Soto**

Traduccions al Rromano: **Nicolás Jiménez González**

Correcció ortogràfica: **Eva Mojica Tadeo**

Fotografies i disseny: **Sebastián Porras Soto**

Fotografies dels autors: **Laura Méndez Franco**

Maquetació i impressió: **Arts Gràfiques Venus**

Coberta: **Manolo Gómez Romero**

Cuento gitano (tècnica mixta, 40cmx40cm)

Reservats tots els drets. No es permet reproduir, emmagatzemar en sistemes de recuperació de la informació ni transmetre cap part d'aquesta publicació, qualsevol que sigui el mitjà utilitzat -electrònic, mecànic, fotocopia, gravació, etc.-, sense permís previ dels titulars dels drets de la propietat intel·lectual.

© **Fundació Privada Pere Closa**

Francisc Macià, 36, entresòl – 08912 – Badalona

Primera edició: **desembre de 2018**

Dipòsit legal: **DL B 26636-2018**

Imprès a Espanya / Printed in Spain

CONTES RROMANE DUJ
contes gitanos dos

Mercedes Porras Soto
Sebastián Porras Soto

FUNDACIÓ PRIVADA

Pere Closa

PER A LA FORMACIÓ I LA PROMOCIÓ DELS GITANOS A CATALUNYA

Gràcies a tots els nens i les nenes, i també als adults, que han sentit els nostres contes i, d'aquesta manera, els han donat vida. Gràcies també a les administracions públiques i a les entitats públiques i privades que recolzen la nostra feina per a la difusió de la cultura gitana.

Gracias a nuestros amigos Nicolás Jiménez González, Manolo Gómez Romero y Jesús Salinas Català por mimarnos.

Los autores queremos dedicar este libro a nuestra Mama Rosi. Nos dio la vida y el sustento a base de cariño, fatigas y talento.

Índex

Pròleg	7
Introducció	11
Les herbes de la Joana de Mercedes Porras Soto	17
El conte d'en Yumitus de Sebastián Porras Soto	45
Les històries de l'Oncle Peret de Sebastián Porras Soto	59

Pròleg

Nosaltres Treballem per construir el futur

Tots i totes les que formem part de la Fundació Privada Pere Closa dediquem els nostres esforços i il·lusions a treballar per a la formació i la promoció del poble gitano a Catalunya. Alhora, treballem per a potenciar la imatge positiva del poble gitano, preservar el seu ric llegat cultural i donar-lo a conèixer a la resta de la societat.

Som una entitat gitana sense ànim de lucre que actua a diferents localitats de Catalunya per promoure l'èxit escolar dels infants i joves gitans, afavorir el seu creixement personal i millorar l'entorn familiar i comunitari per a què tinguin el màxim d'oportunitats i la major qualitat de vida possible. Entenem la importància d'oferir un suport educatiu i un acompanyament afectiu als infants i joves per a superar situacions de desigualtat de partida, i la importància de saber reconèixer els diferents obstacles que apareixen a les seves vides.

A través de la nostra tasca, lluitem contra la discriminació en l'àmbit educatiu per a trencar els estereotips referents al poble gitano i per a promoure la transformació social dels entorns més propers dels joves i dels infants. També, volem ensenyar als joves que la gitanitat no pot ser un obstacle pel seu creixement personal. Tot el contrari, necessitem normalitzar la presència gitana a les aules. També treballem per a difondre la cultura gitana, entenent el seu valor dins del mosaic cultural que és el nostre país i per oferir una imatge positiva del llegat cultural del nostre poble.

Considerem que a través de l'educació totes les persones poden aspirar a la igualtat d'oportunitats i, per aquesta raó, proporcionem recolzament als infants i joves gitans que aposten per la formació, fomentant que la relació entre aquests estudiants, els centres educatius, les famílies i l'entorn social, sigui propera i fluïda.

La nostra feina es fonamenta en una sèrie de valors. Treballem per la igualtat d'oportunitats i per la normalització pel que fa a l'accés a la formació i a la promoció del poble gitano defensant el dret a l'educació dels nostres nens, nenes i joves. Reivindiquem el dret a la nostra pròpia diferència cultural però també el dret a la diferència per raó de gènere, religió, orientació sexual i pensament i també a la particularitat de cada individu. Valorem la diversitat interna del poble gitano que demostra que els estereotips i prejudicis no tenen cap raó de ser a l'hora de definir-nos com a comunitat. Reivindiquem una gitanitat oberta, que fa possible que siguem gitans i tinguem alhora una sòlida formació acadèmica, que ens capacita per dur a terme una feina marcada per la professionalitat. Dissenyem els nostres projectes educatius, socials i culturals pensant en la inclusió cultural i la cohesió social que dibuixen una societat polièdrica i rica.

Treballem amb un equip multidisciplinari encarregat de dur a terme el disseny, la gestió, la implementació i l'avaluació de les diferents iniciatives i projectes de l'entitat. La nostra tasca l'executem des d'una doble vessant complementària: la professional i la gitana. De tots els treballadors, la meitat som professionals gitans i gitanes i gairebé un vuitanta per cent som dones. L'òrgan sobirà de la Fundació Privada Pere Closa és l'Assemblea de Fundadors, que faculta al Patronat per la gestió de l'entitat. Tots els membres d'aquests dos òrgans som gitans i gitanes. També comptem amb un Comitè Tècnic Assessor, que aporta els seus coneixements i ajuda a potenciar el creixement de l'entitat. Aquesta és la Fundació Privada Pere Closa.

Introducció

Els contes gitanos com a estratègia intercultural a l'escola

Una part important del professorat del país, que tutela els alumnes d'ensenyament primari, té en els contes i llegendes populars un contingut bàsic del seu programa. Els contes no són només un recurs airós sinó que tenen substància en si mateixos perquè signifiquen un centre d'interès, al voltant del qual giren altres aprenentatges com la llengua, la geografia, la música, les matemàtiques o la història. El centre d'interès actua com a element motivador i catàrtic. L'afany per recuperar i revaloritzar els contes populars casa a la perfecció amb la idea d'una escola intercultural i mestissa, que vol rescatar tradicions de procedències ètniques, religioses, geogràfiques i lingüístiques molt diverses. Això, a la vegada, entronca perfectament amb la intenció d'educar en valors com la solidaritat, la diversitat, el respecte i la tolerància.

L'educació és aquell món apassionant on les utopies es materialitzen. Es tracta, fonamentalment, de potenciar en els nostres alumnes la creació d'un model moral d'actitud i conducta. L'empatia i el respecte per l'altre, pel diferent, són elements clau en la construcció personal i en la formació d'un autèntic esperit col·lectiu i humanista. Però el desgraciat passat continua llastant el futur. Són molts encara els casos en què no es produeix una relació consolidada, regular i profitosa entre l'escola i algunes famílies gitanes. Aspirar a l'èxit escolar en aquestes condicions és gairebé una fal·làcia. Les causes són múltiples i heterogènies i les solucions, per tant, no són fàcils ni unívoques. Una de les raons que

són causa i efecte d'aquesta situació és que el poble gitano continua sent el gran oblidat. També a les escoles. És inconcebible, avui en dia, que els estudiants catalans aprenguin a classe qui són els esquimals o els aborígens australians i acabin l'ensenyament obligatori sense que ningú a l'escola els expliqui quin és l'origen geogràfic i històric del poble gitano, què és el *Rromano* o que l'artesanía del vímet o la forja del ferro són dos oficis tradicionals dels homes i de les dones gitanes. Aquests coneixements haurien de tenir-los tots els estudiants, independentment del seu origen ètnic, geogràfic, lingüístic o social perquè, al cap i a la fi, la cultura gitana forma part del mosaic multicultural i polièdric que és Catalunya.

Encara romanen frescos a la memòria els més de cinc segles de persecució, la sorda remor de la sang als grillons, el genocidi cultural imposat a cops de l'injust braç de la justícia inquisidora. Encara couen com la sal a la ferida els desterraments indiscriminats, l'agre fuet del menyspreu. La presó per a l'orgull d'un poble sotmès al jou poderós de qui mana impassible. El turment i el dolor dels nostres avantpassats continuen torturant les nostres consciències. El despietat procés de repressió ha donat el seu fruit minant irreparablement els fonaments de la cultura gitana. Alguns dels carreus bàsics del monumental edifici són irremplaçables perquè, a més, el temps s'ha convertit en còmplice del botxí i n'ha esborrat l'empremta en la fràgil memòria dels qui imprimeixen el seu testimoni vital en la fungible paraula parlada.

Però és possible la Reinaxença romaní. És necessària i justa. Per a la salut cívica de la nostra societat, per al sanejament de la moral pública, per a una herència orgullosa de solidaritat i respecte que llegar als més joves. I són precisament els nens i les nenes els principals factors de canvi i els contes i llegendes populars gitanes una eina brillant. Històries on l'heroi o l'heroïna són gitanos, que destil·len el sentit de la vida gitano impregnat de valors com l'amor per la vida, el respecte per la natura, el gust d'extasiar-se amb la

música. Històries orgulloses, divertides, intrigants, que ensenyen de manera subtil i implícita. Contes que possibiliten recuperar la memòria col·lectiva soterrada per anys d'oblit, rescatar *amari chib* -la nostra llengua-, portar a l'actualitat els oficis tradicionals gitanos com el tracte de bèsties, la forja del ferro o el concepte de família extensa. Amb els contes s'ensenya i s'aprèn divertint.

El conte, portat a la seva màxima expressió, que és la forma oral, capta l'atenció dels oients actius i participatius, els entreté i els diverteix. Una ficció versemblant i atractiva amb llampecs de lucidesa, envolta els nens i aconseguix transportar-los a una realitat fantàstica i flexible, que s'adapta com un guant generós a les expectatives de cadascun dels oients. El contacontes ha de captar l'atenció, sorprendre i construir ponts de complicitat de cap a cap de la narració. La història guanya vida autònoma quan els nens -de la mateixa manera els adults- la fan seva, la interpreten i la completen en un dinàmic exercici interactiu. El conte és una proposta del contacontes que es va definint amb la participació dels oients. És una creació viva i col·lectiva.

Mercedes Porras Soto

És llicenciada en Història de l'Art i doctoranda en Art Antic. És membre del Patronat de la Fundació Privada Pere Closa des dels inicis i presidenta del mateix des de l'octubre del 2017. És cap de l'Àrea de Suport a la Formació. Ha estat membre del Patronat de la Fundación Instituto de Cultura Gitana del Ministerio de Cultura i ha dissenyat els continguts en l'apartat d'expressió artística del Museu del Poble Gitano per a la Universitat Abad Oliva i la Generalitat de Catalunya en el marc del Pla Integral del Poble Gitano a Catalunya.

Les herbes de la Joana

Tot s'havia enfosquit de cop i no només perquè fos nit tançada, era una foscor densa, que relliscava entre els dits. Ens havien tret de les nostres cases a la força, no podíem veure qui eren aquelles persones que ens empaitaven sense escrúpols fins que la lluna va aparèixer per darrere els núvols i vam poder veure els botons brillants dels uniformes dels soldats. Eren soldats del Rei. D'aquell gran rei que vivia a la cort de Madrid i que nosaltres no coneixíem, Fernando VI.

Després dels primers moments de desconcert ens van començar a separar dels nostres homes, mentre els apallissaven sense compassió. A nosaltres les dones, les gitanes, ens van disposar en una fila contra la paret mentre agafàvem als nostres fills amb força, fins i tot enfonsàvem les ungles fortament en els nostres chavorrós per tal de no perdre'ls en l'obscuritat. Una vegada els nostres homes van estar agenollats al terra mirant cap avall, els maleits soldats van repassar la nostra fila buscant entre nosaltres els nens de més de set anys. Els vam posar darrera nostra per protegir-los. Però no va servir de res, perquè totes les mares, tietes i àvies que van intentar amagar-los van rebre cops amb les armes que duia la soldadesca. Finalment, els van agafar i els van portar amb els homes. Moltes de nosaltres vam caure al terra plorant i cridant a un Déu que aquell dia ens havia abandonat.

Abans que arribés l'alba, els nostres homes i els nostres nens ja havien marxat caminant pel camí de sorra que sortia de Figueres, la nostra terra des de feia generacions, cap el sud. Caminaven sense esperit i com a morts acabats de ressuscitar. Ja no ploraven ni es resistien, sabien que no els serviria de res i havien de protegir els chavorrós que també caminaven amb ells. A les dones i les nenes ens van tenir dempeus durant molta més estona. Sense força i sense vida, ja que aquesta havia marxat pel camí de sorra cap al sud,

aguantant la calor d'aquell 31 de juliol de 1749.

Aquesta història l'explicava la meva àvia Joaquina a la meva mare, gairebé cada dia a la Casa de Caritat, on van anar a parar amb la resta de gitanes d'algunes de les poblacions de l'Empordà. La meva mare, va néixer a la Casa de Caritat, ja que l'àvia va ser reclosa quan estava embarassada i era l'única filla que tenia al seu costat, els altres tres fills van marxar amb el pare, l'avi Miquel.

La meva mare, una noia bonica, morena i eixerida, havia crescut dins de quatre parets i un pati i no coneixia res més que això. Com totes les nenes recloses, va ser explotada treballant de sol a sol al taller tèxtil que tenien les monges dins de la institució. Mai no va tenir una joguina, ni mai va poder sortir als camps que només podia veure des del finestró de la cambra on totes les dones i nenes dormien juntes. Totes les dones patien, algunes en veu alta i d'altres en silenci. No sabien res dels seus homes i fills i els pressentiments eren del tot negres. La meva àvia, em va explicar la mare temps després, era una dona forta i patia en silenci, perquè no volia entristir la mare que vivia feliç a la seva manera i que no coneixia res més que això, que no va poder veure a l'avi ni als seus germans i que no sabia res de la felicitat familiar dels gitanos abans d'aquella maleïda nit.

A mitjans de 1763, les recluses van rebre la notícia que el dimoni de Fernando VI havia mort i que el seu germà Carles III havia pujat al tro. Per a moltes de les dones això no va significar res, intuïen que aquest canvi de sobirà no tindria res a veure amb elles i que la Prisión General para los Gitanos continuaria fins que fossin totes mortes.

La meva àvia callava però sabia, per alguna de les monges, que la Gran Redada de la nit del 31 de juliol de 1749, pensada pel rei i executada pel Marqués de Ensenada, havia estat ideada per exterminar tots els gitanos d'Espanya. Per aquesta raó, van separar els homes de les dones. Algunes d'aquelles monges es ruboritzaven quan explicaven això a l'àvia, s'averkonyien.

Un matí, després de la missa prima, la mare superiora de la Casa de Caritat va informar les gitanes recloses que el nou rei, en Carles III, havia signat una Real Orden on ordenava la llibertat dels gitanos i gitanes i els cominava a establir-se en alguns dels municipis escollits pels Corregidors de cada territori. Les gitanes, tot i estar malaltes de cos i d'ànima, vivien amb l'esperança de sortir en poc temps, i així reunir-se de nou amb les seves famílies. Però, el temps passava i no canviava res. Moltes de les dones ja no sortirien, les malalties, el fred i la minsa alimentació, acabaria amb elles abans que poguessin abandonar aquella presó emmascorada. I va ser així quan al juliol de 1765 es van obrir les portes de tots els convents, institucions i presons on estaven els gitanos i gitanes d'arreu del país. Malauradament només van sortir els pocs que van poder sobreviure a les malalties i als càstigs infringits.

La mare i l'àvia van ser de les primeres en marxar de la Casa de Caritat de Besalú i sense dir res, es van dirigir a peu i amb totes les forces concentrades cap a Figueres, la seva llar des de feia generacions. El camí va ser dur però, gràcies al coneixement de l'àvia Joaquina de la natura i de les plantes i herbes del camí, van poder subsistir fins al vuitè dia quan van albirar des de lluny la vila de Figueres. Aquella nit van acampar, juntament amb d'altres gitanes, fora de la ciutat, per prevenció i per una por infinita. No sabien què trobarien ni com els rebrien els antics veïns i veïnes. De bon matí algunes de les dones es van apropar a la porta d'entrada de la vila i es van enfonsar pels seus carrers, els carrers on havien viscut sempre. Alguns dels veïns es van espantar en veure la imatge tan desoladora d'un grup de dones famèliques, malaltes i amb la mirada perduda. El Batlle de Figueres va ser avisat ràpidament i va sortir a mig vestir i sense la perruca i es va quedar bocabadat amb el panorama que tenia al davant. Va reconèixer algunes de les dones, entre d'elles l'àvia Joaquina. De seguida va ordenar preparar menjar i roba nova per a les dones. A continuació, els va comunicar que havien arribat

alguns antics veïns gitanos i que explicaven coses horribles. Els homes que van marxar cap al sud havien acabat a les drassanes de Múrcia i molts havien mort pels efectes del treball forçat i d'altres havien estat enviats a galeres. Els gitanos que havien sobreviscut i havien tornat a la vila van ser avisats de l'arribada del grup de dones i van venir a corrents a rebre-les. Tots es van reconèixer, ja que la majoria de famílies estaven emparentades però l'avi Miquel i els seus tres fills no hi eren. El noi més jove, d'uns 18 anys de la família Batista, va explicar a l'àvia que el seu home i els seus tres fills no van sobreviure al maltractament, ni a la fam.

L'àvia no va dir res, va agrair al noi la informació i, sense més, va sortir de la vila de Figueres amb la promesa de no tornar-hi mai. Quan l'àvia va arribar al bosquet on havia deixat ben amagada la mare, no va voler dir res del que sabia. No més va plorar tot el que no havia plorat durant els últims setze anys.

-Mare, què tens? Què ha passat? -preguntà la meva mare-.
-Sa e armaja pherèna akava themesθe kaj nivaxt irinàsa!
 Que totes les malediccions caiguin sobre aquesta terra, a la que no tornarem mai -va dir l'àvia-.

La meva mare no entenia res, però pressentia que tot el lligam amb el passat dels gitanos de Figueres s'havia trencat. L'àvia va estar plorant durant tres dies seguits sense voler menjar ni beure. Al quart dia es va apropar per la vereda aquell jove dels Batista, que havia donat la informació a l'àvia sobre els seus familiars. La meva mare va veure l'estrany i es va amagar. En aquells moments l'àvia dormia.

-No t'espantis noia -va dir en Joan Batista-, sóc amic de la teva família i sóc gitano com tu.

-Gitano? -va dir la mare-.

-Què passa? Que no has vist mai a un gitano? -va dir en Joan-.

La realitat era aquesta, la mare no havia vist mai a un gitano, perquè havia nascut i crescut entre dones gitanes i monges.

-No, no he vist mai cap gitano -va dir la mare-.

-Em dic Joan, Joan Batista, i la meva família i la teva estan emparentades des de fa molt de temps.

-Jo em dic Rosa, Rosa Pubill -va dir la mare que de sobte ja notava coses estranyes a la boca de l'estómac-.

En aquest moment es va despertar l'àvia i es va espantar de veure la figura d'un home parlant amb sa filla, però quan va distingir que era en Joan, es va calmar. El va convidar a quedar-se amb elles a passar la nit, tot i la vergonya de la mare, que no sabia on mirar ni què cosa fer. Va ser un sopar cordial però marcat per la pena. Els tres estaven sols al món, ja que cap dels seus familiars havia tornat a la vila de Figueres i possiblement ja no ho farien mai. La mare es va anar a dormir d'hora i l'àvia i el jove van continuar parlant.

-Tia Joaquina, m'agradaria demanar-li la mà de la seva filla, la Rosa. M'agrada i d'aquesta manera ja no tornarem a estar sols. Formarem una família lluny d'aquí, els Batista Pubill. Què li sembla? -va demanar en Joan amb molt de respecte -.

L'àvia Joaquina va somriure després de molt de temps. Reconeixia que la seva nena, la Roseta, s'havia fet tota una dona i que ja tenia edat per casar-se.

-Joan, fill, serà el que la Rosa digui -va dir l'àvia. I de nou va somriure sabent que la noia diria que sí. Aquestes coses les mares les saben-.

-Com vostè digui Tia -va contestar en Joan-.

Al matí següent, abans que en Joan acabés de demanar

la mà de la meva mare a l'àvia Joaquina, la meva mare ja va acceptar. Era estrany, era gairebé l'únic home que havia vist però estava segura de que havia de ser el seu home i per sempre. D'aquesta manera és com es van casar els meus pares en Joan i la Rosa, a la manera dels gitanos.

Després de dos nits acampats als voltants de Figueres, els tres van marxar cap al nord. L'àvia no es va girar, el pare tampoc però la mare sí va fer una darrera ullada a la vila dels seus avantpassats i, per primera i darrera vegada, va veure de lluny el Castell de Sant Ferran, en construcció, la torre de l'Església de Sant Pere i l'antiga Torre Gorgot. La mare sabia que tot i no haver viscut mai allà, deixava moltes coses entre aquells carrers i edificis.

Durant el primer mes de marxa, la família no parava a prop de cap població i anava caminant i acampant pels prats intentant no creuar-se amb cap persona. Però aquesta circumstància va canviar un dia.

-Hem de deixar de fer camí i ens hem d'assentar en alguna població -va dir l'àvia-.

Els pares es van quedar desconcertats, ja que era ella la que més interès havia tingut en no parar ni establir-se a cap vila.

-Mare, per què has canviat de parer? -va dir la meva mare-.

-És molt senzill filla, al teu ventre portes una nova generació de gitanos catalans.

Els pares es van quedar bocabadats i el pare només va poder fer un crit d'alegria que segur es va escoltar des de molt lluny.

-La Rosa no pot continuar caminant ni dormint sobre les herbes del prat, necessita unes comoditats que només

podrà tenir si vivim en una vila. No en parlem més -va sentenciar l'àvia-.

Com que les paraules dels gitanos grans mai no es discutien, va quedar clar que haurien de fer cas a l'àvia. Però on podien anar? Com que es trobaven a prop de LLers, van provar-hi sort. De bon matí els tres van travessar la porta medieval del municipi. Les cases eren petites però de parets robustes i al voltant del poble havia tot un seguit de castells antics amb les seves grans torres. En un dels costats del poble destacava l'Església de Sant Quirze que era molt antiga fins i tot feta abans que el nostre poble arribés a Catalunya.

El pare va decidir que hauria de parlar amb els homes del poble per tal d'aconseguir una feina per poder mantenir la família, que en poc temps començaria a créixer. La mare i l'àvia van esperar en Joan en un raconet de la plaça central de la vila. Tenien por de no ser ben rebuts al poble i fins i tot de no tornar a veure a en Joan. L'àvia, com sempre, callava, la mare plorava. Van passar un parell d'hores i el pare va tornar i va trobar les dues dones en el mateix lloc on les va deixar. El pare, que era molt de la broma, caminava amb un semblat seriós i les dones van baixar el cap pensant que haurien de marxar i continuar cercant un altre lloc on establir-se.

-Ja tinc feina i si ens afanyem fins i tot casa! -va dir el pare després d'uns segons-.

La mare va continuar plorant, però aquest cop d'alegria i l'àvia va somriure.

-He conegut al senyor Mir, home benestant de la vila, i des d'ara mateix sóc l'esquilador de les seves ovelles i rucs -va dir el pare-.

-Però com faràs tu això? Qui t'ensenyarà? -va dir la mare-.

LA MARE APROFITAVA PER
RECOLLIR VÍMET PER ASSECAR I
PODER FER CISTELLS I D'ALTRES
UTENSILIS QUE POGUÉSSIM
NECESSITAR EN UN FUTUR.

-Els Batista s'han dedicat des de fa més de cent anys a aquest ofici. Són els millors -va contestar l'àvia-.

-A més, ens ha ofert la possibilitat de construir una cabana en un dels carrerons que van a parar directament als estables del bestiar -va dir el pare-.

-Sap que som gitanos fill? - va preguntar l'àvia-.

-Sí que ho sap Tia, de fet per això m'ha contractat, diu que som els millors fent aquesta tasca.

Fins que la cabana de pedra seca no va estar del tot construïda, la família es va allotjar a les terres del senyor Mir. A la setmana de viure a Llers, la seva llar ja estava construïda. Malgrat que era molt senzilla amb una porta petita i estreta i dues estances, per la família era tot un luxe. I en aquestes circumstàncies vaig néixer jo, la Joaneta, la filla tan desitjada. Era petita, morena i amb uns enormes ulls verds com els del pare. L'àvia es va tornar boja de contenta, la seva sang continuaria existint i es prolongaria en el temps per generacions.

I vivint en pau, van anant passant els anys. El pare era reconegut pels homes del poble i, sobretot pel senyor Mir, la mare i l'àvia es relacionaven sense problema amb la resta de dones del poble i, tal i com feien durant la reclusió a la Casa de la Caritat, es dedicaven a cosir per les veïnes. Els pares van tenir tres fills més, en Miquel, en Manel i el Siscu. Tres nens macos, forts i entremaliats que omplien d'alegria la cabana i la vida de la família.

Durant tots aquells anys de tranquil·litat i bona convivència, l'àvia que ja es començava a fer gran es va dedicar a ensenyar-me l'art de les plantes medicinals. Des de ben jove, l'àvia Joaquina era reclamada per molts gitanos i gitanes de l'Empordà per guarir malalties amb els seus remeis naturals. Coneixia totes les herbes dels camins i dels prats fins i tot

de les muntanyes i gràcies a ella moltes persones s'havien recuperat.

-Joaneta, vull que siguis tu la que continuï amb la tradició. Jo t'ensenyaré tot lo necessari perquè puguis ajudar les persones malaltes a recuperar-se. No és una cosa senzilla, has de reconèixer les herbes adequades per a cada circumstància i no et pots confondre. -em deia l'àvia mentre m'ensenyava les diferències entre unes i altres-.

Des del principi em va entusiasmar la idea d'aprendre de l'àvia i m'enorgullia que hagués pensat en mi per traspassar-me els seus coneixements. Moltes vegades els meus germans reien quan veiem que arribàvem a la cabana amb tot un seguit de rams d'herbes que, de vegades, deixaven un perfum irrespirable. La mare també reia i el pare mirava orgullós i atenia a les meves explicacions sobre tot el que anava aprenent de l'àvia.

-Seràs la millor guaridora de la comarca -deia el pare, i m'abraçava molt i molt fort-.

A Llers vaig començar a acompanyar l'àvia quan els veïns acudien a ella per alguna qüestió de salut. Jo portava les herbes i els remeis i ella, sempre demanava la meva opinió abans de fer la diagnosi. D'aquesta manera vam guarir queixals, inflamacions de l'abdomen, cames trencades, problemes respiratoris i fins i tot vam assistir al naixement d'un nadó del poble o de les masies properes.

Un dia, comptava jo amb vint-i-dos anys, vam rebre la notícia que Carles III havia mort, estàvem al 1788, i que el seu fill Carlos IV havia pujat al tro. L'àvia Joaquina es va esgarrifar, va tenir un mal presagi. Com sempre, no li va dir a ningú, però a aquelles alçades ja no podia dissimular amb mi. Els meus germans i jo no havíem viscut la persecució ni les tortures de la Gran Redada, però no érem aliens a l'infern

que havia suposat per tots els gitanos del regne. Quan va passar un mes de la notícia de la successió al tro, mentre l'àvia i jo recollíem farigola i fonoll al camí a prop de Llers, vam veure de lluny que s'apropava un grup de gent amb un parell de carros i alguns cavalls i ovelles. L'àvia es va quedar parada com si s'hagués congelat amb la neu del Pedraforca.

-Joaneta, Roma, von si Roma, si Rroma! Joaneta, gitanos, són gitanos, són gitanos -l'àvia no podia deixar de repetir lo mateix-.

-Com ho saps àvia?

-Els reconeixeria encara que fos cega -em va contestar sense mirar-me-.

El grup de persones es van anar apropant fins arribar al punt on hi érem l'àvia i jo. L'avia plorava, jo estava bocabadada, mai havia vist cap gitano que no fos de la meva família. Era gent seria i molt educada tot el cansament que reflectien els seus semblants.

-Tia, Déu vos guardi -va dir l'home de més edat-.

-Igualment a vosaltres fills. D'on veniu? On aneu? Nosaltres ja fa uns anys que vivim aquí al costat, a la vila de Llers. Veniu amb nosaltres i descanseu del camí -els va convidar l'àvia amb llàgrimes d'alegria-.

-Gràcies Tia però no podem perdre temps arriben males notícies de la Cort. El nou rei no vol gitanos a les seves terres i ens vol tornar a censar. Fugim.

L'àvia va deixar de plorar d'alegria i es va posar seriosa. Van tornar tots els seus malsons, la maleïda nit quan va perdre per sempre el seu home i els seus tres fills.

-Tia, vostès també haurien de marxar, els dies negres poden tornar -va dir el gitano des de sobre del carro-.

-3an Devleçar, chavalen! E benga durären tumenθar!

Marxeu en pau fills i que els dimonis s'allunyin de vosaltres!
-va contestar l'àvia-

El grup de gitanos i gitanes, amb els seus fills i les seves bèsties, van continuar fent camí i quan em vaig adonar l'àvia ja caminava direcció a Llers. En arribar a la cabana, l'àvia explicà als pares la trobada amb el grup de gitanos i el mis-satge que li havien transmès. Els pares es van mirar i sense dir res, ja havien decidit el que tenien que fer. Marxarien de Llers tot i els bons temps que havien passat a la vila. De seguida el pare es va fer d'un carruatge on poguéssim viatjar tots i carregà tot lo necessari per poder afrontar la diàspora. El dia de la partida tots els veïns ens van acompanyar fins el camí que es bifurcava en direcció a les muntanyes. El senyor Mir es va abraçar al pare i les dones ens van fer molts presents per fer més agradable el viatge. Tots sabíem que no ens tornàriem a veure. Vam enfilem la marxa cap al nord, deixant de banda els municipis de Boadella, Darnius i Agullana. El pare no volia fer parades a prop de les viles, acampàvem a prop dels rius a l'ombra dels pollancrem i saücs. La mare aprofitava per recollir vímet per assecar i poder fer cistells i d'altres utensilis que poguéssim necessitar en un futur.

-Pare cap on ens dirigim? -preguntava constantment jo, però no obtenia cap resposta-

Quan ja vam arribar a les muntanyes i es deixava notar el fred dels cims nevats, el pare ens va comunicar el nostre destí.

-Marxem cap al regne de França. No podem continuar vivint a la nostra terra, no tornarem a Catalunya.

El pare va mirar l'àvia i la mare sense esperar el seu consentiment, de fet ell ja sabia que era l'única sortida. No sabia de la situació dels gitanos en aquell regne però sí sabia què els podia tornar a passar si no fugien de la terra que els ha-

via vist néixer des de feia generacions. Pels meus germans i per mi, pensar en la marxa cap un altre regne era una aventura. Pels pares i per l'àvia el sentiment era d'incertesa i de pèrdua d'identitat, però no volien que nosaltres patíssim i no ho parlaven entre ells mentre nosaltres estàvem presents.

Cada cop el temps era menys afable. El fred es ficava dins i ens feia tremolar sense parar. Fins i tot el meu germà petit, en Siscu, va caure malalt. Com calia esperar, va ser l'àvia la que va recollir totes les herbes i llavors necessàries per curar-lo i, com sempre, ho va fer de manera que jo aprenguéssim tot el necessari.

Abans que arribessin les fortes nevades, el camí es va fer més lleuger, com si anéssim perdent alçada i, fins i tot, costava menys respirar. Estàvem descendint els Pirineus Orientals pel Coll de Panissars, la qual cosa només podia significar que ja estàvem al regne de França. Pel Coll de Panissars ja ens havíem creuat amb tota mena de gent, pobres que anaven a peu amb cares de fred i fam, famílies senceres que viatjaven en grup i anaven cantant, i persones importants en carruatges amb cotxers i escolta. Cap persona ens va dir res, es limitaven, alguns, a fer una senyal amb el cap, que el pare de manera respectuosa confirmava. Fent camí, ens vam trobar amb una població petita, Le Perthus, coronada per la gran fortalesa de Bellegard.

-Pare, nosaltres volem parar i conèixer els francesos -deia el meu germà Miquel-.

-No, fill, pararem més endavant.

Vam continuar dos dies més fins arribar a una vila petita, però ens vam quedar als peus d'un pont molt antic i allà vam acampar. Pel matí, de ben hora, l'àvia em va despertar.

-Joaneta, filla, m'has d'acompanyar -em va comminar l'àvia-.

-On anem?

-Anem al poble, només hem de creuar el pont -em va respondre-.

-Verge Santa, el pare no vol que anem!

-Tu agafa el cistell dels remeis i vine.

No havia res més a dir, les ordres de l'àvia s'havien de complir. Vaig agafar el cistell i alguns dels instruments sense fer soroll i ens vam enfilar pel Pont del Diable fins a les portes de Céret, que així és com es deia la vila. Vam entrar per la porta de la muralla i ningú ens va dir res. Ens miraven com a qualsevol, tot i que alguns nens en veure'ns ens deien "bohémien, bohémien". Nosaltres no enteníem què deien, però no vam fer cas. Era dia de mercat i el poble tenia molt ambient, era un ambient festiu, com de fira. La gent parlava una llengua que no era la nostra, tot i que s'hi semblava i algunes paraules o frases les podíem entendre. Parades davant d'una botiga de gerros, vam escoltar una conversa i, a més, en català, la qual cosa ens va sobtar molt. Vivien catalans en aquestes terres? Al regne de França també es parlava català? Vaig pensar jo.

-La Marie ha tingut un part difícil i no deixa de sagnar. No tenim un bon pressentiment -va dir la dona de més edat-.

-Pobre noia, que Déu l'ajudi i la guardi -va contestar seriosa l'altra dona-.

L'àvia es va apropar a la dona de més edat, quan l'altra va marxar.

-Senyora, senyora -va cridar-la l'àvia-.

-Què volen? -va dir la dona fent una ullada de cap a peus a l'avia i a mi.

-No s'espanti, he sentit que una jove està malalta i nosaltres la podem ajudar -va explicar l'àvia-.

-Però vostès són forasteres i gitanes, no? -va dir la dona, desconfiada-.

-Sí senyora, som gitanos catalans, de l'altra banda de les muntanyes -va contestar l'àvia-.

-Està bé, no perdem res, la pobre morirà de totes maneres.

Jo estava molt espantada. No coneixíem a ningú allà i si passava alguna cosa, els pares no sabrien mai on érem. Vam arribar a una casa menestral i ens vam fer entrar pel pati. Ens van acompanyar a l'alcova principal on jeia moribunda una jove. L'àvia la va examinar a la vista de totes les dones que hi eren presents.

-Joaneta, vine i porta els remeis -va ordenar l'àvia-.

Vaig haver de deixar el racó on estava amagada i vaig anar caminant per la sala, sentint-me observada per totes aquelles matrones. L'àvia Joaquina es va posar mans a l'obra i em va començar a demanar utensilis i plantes i olis per fer una barreja i aplicar-la a la jove que tenia cara de no entendre res. Dels nervis, la suor em queia per l'esquena, però vaig fer tot el que l'àvia em deia. Al cap d'una hora vam acabar.

-Ja està fet, d'aquí a una estona, deixarà de sagnar i començarà a trobar-se millor -va sentenciar l'àvia-.

Ningú va dir res. Ens vam dirigir cap a la cuina on ens van oferir pa i formatge i cireres, una fruita molt bona, que jo no coneixia. Malgrat tot, semblava com si no es fiessin de nosaltres i no ens volguessin deixar marxar. Jo no podia menjar res, tenia un nus a la gola, però l'àvia assaboria el menjar tranquil·lament, amb la confiança d'haver fet les coses ben fetes. Una de les serventes de la casa es va seure amb nosaltres i ens va explicar que molts gitanos i gitanes de l'altra banda dels Pirineus, del Regne d'Espanya, havien passat per Céret de camí a Perpignan, buscant una nova

vida. L'àvia i jo ens vam mirar amb els ulls brillants. Trobaríem més gitanos com nosaltres i potser tot tornaria a ser com abans.

-Per què parlen vostès en català si som a França? -vaig preguntar a la serventa, incomodant l'àvia-.

-Filla no saps que durant molts segles aquesta terra era catalana? Les guerres van fer que deixéssim de ser catalans i de cop fóssim francesos. És per això que trobareu moltes persones que parlen la vostra llengua, que encara també és la nostra -ens aclarí cordialment la dona-. Les guerres i les idees fan canviar moltes coses i ens fan patir sense tenir culpa de res joveneta. A França ara es viuen moments de molta incertesa, el poble s'ha cansat dels abusos de la gent poderosa i s'ha alçat, arriben notícies increïbles des de París i...

-París? -vaig interrompre la serventa-.

-París és la capital de França, on viuen els reis -va contestar-me la dona amb un somriure-. Les protestes ja han arribat a totes les poblacions del regne. Només Déu sap com pot acabar tot això.

Estàvem a França i era agost de 1789. Al cap d'una estona va baixar una de les matrones dient que la jove malalta havia recuperat la respiració i que es trobava molt millor. Jo vaig respirar tranquil·la i l'àvia va donar indicacions per continuar el tractament. En pocs dies, la jove estaria sana i forta. La mare de la jove va voler recompensar-nos amb unes monedes, però l'àvia no va voler agafar-les, només va acceptar provisions pel camí.

-Beneïts siguin els gitanos -vam sentir com deia la matrona quan ja marxàvem-.

Quan vam tornar a creuar el pont i vam divisar la nostra família, els pares estaven desesperats. Jo em vaig amagar darrera les faldilles de l'àvia.

LA MARE DE LA JOVE VA VOLER
RECOMPENSAR-NOS AMB UNES
MONEDES, PERÒ L'ÀVIA NO VA VOLER
AGAFAR-LES, NOMÉS VA ACCEPTAR
PROVISIONS PEL CAMÍ.

-La providència m'ha guiat fins a la vila per salvar la vida d'una jove. Davant d'això no es pot fer res -va sentenciar l'àvia-.

Els pares, tot i estar preocupats i enutjats, no van gosar retreure-li res a l'àvia ja que a les persones grans no se'ls podia dir res, eren persones sabies i s'havien de respectar. Durant la nit, vaig explicar els pares i els germans tot el que l'amable serventa ens havia dit sobre la nostra parla, sobre el passat català d'aquesta regió i sobre la situació que estava vivint el regne des de feia uns mesos. L'àvia ja feia estona que dormia.

En poc temps vam arribar als voltants de d'una gran vila, Perpignan, la ciutat de la qual segons ens havia parlat la serventa, s'havien dirigit molts grups de gitanos buscant una nova i millor vida. La primera nit la vam passar discretament al costat d'un rierol amagats dins una cova. No volíem que ens descobrissin sense saber amb què ens podíem trobar en aquella ciutat. A la llunyania, podíem observar fogueres fetes per persones acampades fora de la ciutat. Jo, pensava que pot ser eren dels nostres, gitanos com nosaltres. I amb aquesta bonica idea al cap, em vaig quedar adormida.

El sol ja estava ben alt quan em vaig despertar i vaig contemplar que el pare es veia venir pel camí que portava directe a la ciutat. Arribava content, reia i plorava a l'hora.

-Fills meus, he trobat a molts gitanos, un centenar, a les portes de la ciutat. Són gitanos de les nostres terres, de Blanes, de Pals, de Torroella... i tenen la intenció de establir-se a la ciutat.

-*O Devel dindă baxt amenqe!* Déu ens ha beneït! -va exclamar la mare, que també plorava-.

-Marxem cap el campament, ens esperen -va comunicar el pare-.

L'àvia que, com de costum, havia callat ja estava pensant que si eren fora de la ciutat era per alguna qüestió. A

les nostres terres els gitanos no vivíem acampats des de feia molt de temps, habitàvem dins de les poblacions dedicant-nos als nostres oficis.

-Alguna cosa passa -va dir l'àvia-

-Què vols dir? -va replicar la mare-

-No és bona senyal que tots aquests gitanos siguin fora de la ciutat. Pot ser no els deixen passar, no són ben rebuts -va contestar l'àvia-

-O, pot ser, acaben d'arribar i encara no han pogut establir-se -digué el pare-. Sigui com sigui, ens aproparem i que ells ens expliquin quina és la situació.

Com sempre, els meus germans ja estaven pensant en les amistats que farien, en les noies boniques que coneixerien i en moltes coses més. Jo, en canvi, entenia l'àvia. Ella mai s'equivocava i jo preferia mantenir-me alerta i mostrar-me escèptica. L'àvia va preferir anar caminant al costat del carro i jo la vaig acompanyar. La notava molt neguitosa i la vaig agafar de la mà. Penso que va ser el primer cop que ho feia. Estimava l'àvia per sobre de tot i sabia que patia i quines eren les raons. S'havia quedat sense família, només amb la mare i tenia una por horrible a què tornés a passar lo mateix.

-Opre Roma! Opre amaro them! Visca els gitanos! Visca el nostre poble! -d'aquesta manera ens va rebre el gitano més vell del campament-

Des d'aquell moment, tot van ser mostres d'afecte entre uns i altres. Ens feien un munt de preguntes, ens explicaven les seves històries, les seves aventures des que van sortir de Catalunya. Ens van fer presents, com roba nova, utensilis de coure, i adorns pels cavalls. Aquella nit tots vam sopar junts del mateix calder. Però cap d'ells va parlar de la maleïda Gran Redada d'aquella nit de juliol de 1749. Semblava que tots l'havien oblidat, tots menys la meva àvia.

Aquella mateixa nit, l'àvia Joaquina ens va deixar, com sempre sense dir res, amb un somriure als llavis. El campament es va sumir en un silenci espectral, l'àvia havia mort de cop, sense signes evidents de malaltia. Totes les gitanes la vam plorar durant hores i la vam vetllar com s'havia de fer, amb molt de respecte i pena. A l'endemà, abans que sortís el sol, li vam donar sepultura sota un gran roure, gran i fort com havia estat l'àvia. Els següents dies van ser horribles, la mare no deixava de plorar i el pare es lamentava de la gran pèrdua. Tots els gitanos del campament ens van fer costat a tota hora i estaven pendents de tot el que necessitàvem. L'àvia va morir sense poder gaudir d'una nova vida en pau i això era el que més em feia pensar. La recordava a totes hores, pensava en tots els moments que havíem compartit anant a buscar herbes, escoltant les seves lliçons sobre com guarir les malalties o distingir unes herbes d'altres. No parava de pensar, Joaneta t'has quedat sola, Joaneta has perdut a qui més estimaves.

Però com a la vida, lo bo i lo dolent ha de passar i s'ha de continuar vivint. vaig decidir que no podia continuar al campament sense fer res. L'àvia Joaquina havia marxat però nosaltres havíem de seguir.

-Mare, vaig a fer un volt - vaig informar-.

-Però on has d'anar filla? No m'agrada la idea que vagis sola pels prats. De la ciutat entra i surt molta gent i sembla que les coses no estan tranquil·les allà dintre -em va prevenir la mare-.

-No pateixis mare, no m'allunyaré gaire -vaig mentir per primer cop-.

Procurant que ningú em veiés, vaig entrar a la ciutat per una de les portes laterals. Cap persona es va fer ressò de mi, només era una jove que caminava pels carrers, només això. El que vaig veure va ser estremidor. Hi havia moltes persones pel carrer, algunes corrien, d'altres parlaven a

crits, la resta feia com si no res. En algunes places havien homes i dones que feien discursos i parlaven d'una revolució i animaven a la resta d'oients a unir-se al moviment. Jo no entenia gairebé res, però algunes paraules se semblaven a la nostra parla, vaig deduir que devien parlar en francès.

Aprofitant el moviment que havia a la ciutat, vaig decidir fer un volt. Era la ciutat més gran que mai havia vist. Al costat de la porta principal i annexat a l'antiga muralla s'alçava un castell preciós o Castillet, com vaig sentir que algunes persones li deien, seguint el meu camí em vaig trobar amb una església enorme, la Catedral de Saint Jean Baptiste i, més apartat del nucli central, un palau grandios al que anomenaven el Palau dels Reis de Mallorca. De tot això em vaig assabentar perquè moltes de les persones que vivien a la ciutat parlaven català, un català una mica diferent al nostre, però totalment comprensible. Quan ja començava a caure la tarda, vaig decidir tornar al campament, els pares haurien d'estar preocupats. Per travessar la ciutat, vaig passar per un barri de carrerons estrets i en aparença molt antic. El que vaig veure em va deixar gelada. Les persones treien de les cases cossos sense vida i els anaven amuntegant a la vora dels carrers. L'olor a descomposició era horrible i quasi irrespirable.

-Què ha passat? Què passa amb totes aquestes persones? -vaig preguntar de manera espontània-

-Jove, marxa d'aquí si no vols acabar com ells -en van contestar dos homes que treien una nena sense vida del portal de casa seva-

Vaig pensar en sortir corrents d'allà tal i com em van aconsellar, però de cop la imatge de l'àvia Joaquina em va venir al cap. Ella no hagués fugit, hauria indagat quin era el problema, quina seria aquella malaltia tan greu que estava fent que tanta gent, grans i petits morissin. Sense que ningú s'adonés em vaig ficar per la portalada d'entrada d'una de

les cases i vaig pujar les escales. En una de les habitacions jeia un nen molt pàl·lid al que li costava molt respirar. Els que devien de ser els pares li feien costat abatuts. Sabien quin era el destí del seu fill.

-Senyors, què té el seu fill? -vaig preguntar abruptament, espantant al matrimoni-.

-Què fas tu aquí? Qui ets? -van preguntar- amb un fil de veu-.

-Sóc la Joana i pot ser els podria ajudar, sóc remeiera -vaig afirmar orgullosa, mentre em miraven de dalt a baix desconcertats-.

-No creiem que puguis fer res, no has vist com mor la gent? Ni els millors metges de la ciutat han pogut fer res. Ara marxa -em van ordenar-.

-Només vull saber els símptomes que té el seu fill, per poder posar remei -vaig quasi implorar-.

Quan el pare ja estava a punt de fer-me fora de casa seva, la mare el va agafar de la mà.

-No perdem res Manel -va dir la mare, aferrant-se a qualsevol opció per salvar la vida del nen-. El meu fill, com la resta de veïns que han mort, té molta tos i un fort dolor al pit. La tos encara no l'ha fet sagnar però serà qüestió de dies que ho faci. Està molt dèbil i ha perdut molt de pes. La febre l'està consumint -va relatar la mare-.

-Tornaré en unes hores -vaig concloure amb molta seguretat-.

Sortí corrents de la ciutat i em vaig dirigir cap el campament. Els pares em vam renyar com mai ho havien fet, però jo ni els vaig escoltar. Ràpidament, vaig explicar el que passava a la ciutat i el que havíem de fer. Vaig proposar que un grup de gitanos m'acompanyés a la ciutat per administrar un remei que parés aquella terrible malaltia.

-Que t'has begut l'enteniment? No saps que si no ho aconseguim ens faran fora i, el que és pitjor, diran que hem estat nosaltres els culpables de tot -em va contestar el pare fet una fúria-.

-Pare, crec que sé quina és la malaltia, l'àvia em va explicar que havia conegut casos com aquests i que els havia pogut guarir amb els seus remeis. Si no m'acompanyeu, aniré jo sola -era el primer cop que desafiava el pare-.

-Està bé filla, sé que ho faràs i prefereixo que no ho facis sola. Jo m'encarregaré de formar el grup de persones mentre tu vas preparant els remeis -va claudicar el pare-.

De seguida em vaig posar mans a l'obra. Vaig recopilar tots els ingredients necessaris del cistell de l'àvia: milfulles, marduix, llúpol, heura, fulles de noguera i fenigrec. Ho vaig posar tot al morter i ho vaig lligar amb oli d'oliva per donar-li consistència. Després vaig passar pel filtre la barreja i ho vaig ficar en tants poms de vidre com vaig trobar pel campament. Al cap de dues hores el grup de gitanos i gitanes vam sortir cap a Pepignan. Vam entrar per la porta principal, al costat del Castillet i, tot i que la gent aquesta vegada sí ens va mirar amb sorpresa, ningú va dir res. Ens vam dirigir directament al barri de carrerons estrets i vam anar immediatament a casa del nen que havia visitat aquell mateix matí. Els pares de la criatura van acceptar que el seu fill prengués el remei que havia preparat. Esperarem un parell d'hores per comprovar com evolucionava el noiet. De cop, vam sentir com la mare cridava, els gitanos en silenci imaginàvem lo pitjor.

-Està millor, en Manelet està millor -cridaven els pares-. Ja no té febre i està conscient.

Els pares van baixar corrents a donar-nos les gràcies i la mare em va abraçar molt fort. Després, ens van acompanyar

casa per casa per a què la resta de malalts prenguessin el remei. Això ens avalaria. Tots els malats van prendre l'oli dels poms de vidre i nosaltres vam marxar. Al dia següent, una comitiva encapçalada pel Batlle de la ciutat es va apropar al campament. Nosaltres estàvem molt espantats, alguns de nosaltres ja pensàvem en ser empresonats o deportats.

-Qui és la Joana? -va preguntar un home molt elegant que va resultar ser el Batlle de la ciutat-.

-Sóc jo, senyoria -vaig contestar tremolant-.

-Et devem la vida, jove, a tu i als teus. Tots els malalts han millorat i segurament estan fora de perill. Volem que tots vosaltres veniu a viure a dins la ciutat al barri de Saint Jacques, el barri que heu salvat amb els vostres coneixements i la vostra bona fe -comunicà el Batlle-.

No ens ho podíem creure, però és així com van passar les coses. Des de llavors, els gitanos catalans vam ser part integrant del veïnat d'aquesta gran ciutat. *Inke šaj te dikhav i phuri dajaqi asandĭ e ćexrainăþe*. Encara puc veure el somriure de l'àvia Joaquina entre els estels.

Sebastián Porrás Soto

És tresorer del Patronat i cap de l'Àrea de Cultura Gitana de la Fundació Privada Pere Closa. És llicenciat en Periodisme i va estudiar interpretació teatral. Ha treballat per El Periódico de Catalunya i TVE (Barri Sèsam). És membre de la Comissió Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes de Catalunya, de la Mesa per a la Diversitat en l'Audiovisual del CAC i subdirector de la revista Cuadernos Gitanos de l'Institut de Cultura Gitana del Ministerio de Cultura. Ha publicat diversos contes amb Espasa Calpe i De Vecchi.

El conte d'en Yumitus

Faj akaja paramisa inke mothoven la varesave phure rromnă. Šaj te avel kadijal, ja amborim na. Sembla que aquesta història encara l'expliquen algunes gitanes velles. Podria ser així o potser no. Hi havia una vegada dues nobles molt poderoses que vivien en dos pobles d'una mateixa vall i que arrossegaven una porfídia des de feia dècades. De fet, els seus respectius pares i avis ja havien fet la guerra, nombroses vegades, per disputar-se la possessió d'aquesta vall, fèrtil com cap altra, situada per la zona de La Fuliola i Tornabous, a les terres de Ponent. Allà es conreaven tota mena de sucoses fruites i hortalisses formoses que servien de fonament de la dieta diària dels habitants dels petits pobles de la comarca. Les famílies vivien amb comoditat, perquè la terra era rica, i eren felices, perquè no hi faltava aigua per regar les parcel·les i sol per madurar els fruits. Aquella vall també tenia una certa anomenada per la qualitat dels *grasta* –vol dir *cavalls* en *Rromano*, la llengua gitana- que es criaven en algunes de les masies dels voltants. Però, les dues famílies nobles sempre s'estaven fent la guitza i, cada cert temps, cridaven a la guerra i s'enramaven en una batalla campal poblant, d'aquesta manera, la pròspera vall de cossos d'homes sense vida. Aquest terrible panorama sempre estava present a la ment dels habitants de la vall com una amenaça angoixant.

Des de feia algun temps, una de les dues famílies nobles, en concret la que comandava la comtessa Elisenda la Peluda, havia guanyat en poder, en riquesa i en nombre de súbdits a les seves ordres. Per contra, l'altra família, que liderava la duquessa Ruperta la Panxuda, havia fet uns quants negocis calamitosos i la seva situació econòmica era delicada. Per aquesta raó, molts dels seus soldats havien marxat per buscar-se la vida en un altre lloc i en van ser uns quants aquells que van ingressar a l'exèrcit de la família rival i, per

tant , les forces no estaven pas compensades. D'això volia aprofitar-se'n la comtessa Elisenda la Peluda declarant la guerra a la duquessa Ruperta la Panxuda, però aquesta li digué:

-No veig per què els nostres soldats han de morir per centenars i per què hem de condemnar les seves esposes i els seus fills a convertir-se en vídues i orfes. Tant de dolor! Tanta mort innecessària! Tant patiment inútil! Et proposo que en comptes de lluitar, encarreguem als nostres súbdits un repte d'habilitat i el millor guanyarà aquesta disputa.

La idea li va fer el pes a la comtessa Elisenda la Peluda perquè va pensar que, tot i que el seu exèrcit era més poderós segur que, immersos en el brogit de la batalla, també ells patirien pèrdues importants. D'altra banda, confiava en la destresa dels seus súbdits i, especialment, en l'astúcia d'en Kako Chirro, un vell gitano que era el conseller de la seva família des de temps immemorials i que, segons es rumorejava, tenia poders màgics. Va manar cridar a Kako Chirro i li preguntà com podia derrotar la seva rival sense entrar en batalla i quin repte haurien d'encarregar al seu poble en el que superessin clarament al clan contrari, sense arriscar els seus soldats i les seves riqueses.

-Benvolguda comtessa, vós teniu molts súbdits que són gitanos i els gitanos tenen fama d'ésser uns grans ferrers. Ordeneu que construeixin un carro de ferro que sigui el més ràpid i que la vostra enemiga en faci construir un altre. Organitzarem una cursa i us asseguro que el vostre carro serà el guanyador. Ja me n'encarregaré jo!

La comtessa Elisenda la Peluda recompensà Kako Chirro pel seu gran consell, va fer l'encàrrec a un grup de gitanos ferrers del seu poble i va comunicar el repte a la duquessa Ruperta la Panxuda que encomanà el mateix a alguns ferrers

que estaven al seu servei. Un d'ells tenia un jove aprenent que era gitano. Tota la família d'aquest xicot havia mort i treballava de sol a sol essent encara un infant. A en Yumitus, que així es deia, ningú l'anomenava pel seu nom i el seu amo només el cridava d'una manera: "Gitano!". En Yumitus tenia unes mans privilegiades i era fort, valent i intel·ligent encara que el seu amo mai l'havia tractat bé. Però un dia, el mestre li digué a la seva dona que preparés un bon calder d'escudella amb totes les seves viandes, incloses quatre grans pilotes de carn amb all i julivert, i després s'adreçà al Yumitus:

-Gitano! Vull que construeixis el carro de ferro més ràpid que hagi existit mai. Però ha de ser de ferro, eh? Et porto aquest calder d'escudella per a què prenguis forces. Ho faràs?

-És clar que sí! Mestre, si vostè em donés així de *jalar* cada dia, li asseguro que podria fer les millors de les feines a la seva farga. Les millors!

-D'acord. A partir d'avui podràs menjar així cada dia i si aconsegueixes construir el millor carro, et compraré unes sabates. Te n'hauràs guanyat unes!

En Yumitus arrencà a treballar amb un ímpetu fantàstic. Va dissenyar una estructura lleugera i, després, prengué la manxa i començar a insuflar aire al foc de la farga com si fos un vendaval que li donava vida. El jove colpejava el ferro roent amb el martell amb la força d'un toro mentre de l'enclusa sortien espurnes brillants i, de mica en mica, va donar-li forma al magnífic carro fet d'una sola peça. Les rodes també eren de ferro i estava preparat per poder enganxar deu dels millors *grasta* criats a la vall. No se li podia posar cap trava. Simplement, era genial! *Txatxi!* L'amo de seguida s'adonà que no podia existir un carro més ràpid i, immediatament, va dur-lo al castell de la duquessa Ruperta la Panxuda. D'altres ferrers també havien portat els seus carros però, definitivament, la peça feta pel Yumitus era la millor. L'amo

va cobrar una gran quantitat de monedes i se les gastà en un pantagruèlic àpat i en fines robes, barrets i perfums, per a ell i per a la seva dona, adquirits en les millors botigues del poble, però per al Yumitus no va comprar res. Encara que el jove aprenent gitano sempre estava molt content i agraït, quan va veure que no havien tingut cap detall amb ell, cap paraula afectuosa, es desil·lusionà i, amb el rostre trist, va tornar capcot a la farga.

Al dia següent, en sentir la conversa que mantenien dos client de la farga, en Yumitus descobrí l'engany del seu amo: havia venut el carro que ell havia fabricat, ni més ni menys que a la duquessa Ruperta la Panxuda i el farien servir per a una competició que podia fer-los guanyar, ni més ni menys, que una guerra als enemics acèrrims! Yumitus, que se sentia estafat i menystingut, no va dubtar i es plantà al noble castell de la duquessa. Allà va poder veure com el seu carro estava exposat al gran pati d'armes i era elogiat per la multitud que es congregava al voltant d'aquella meravella sobre rodes. S'acostà, llavors, a un capità de l'exèrcit i li va dir:

-Senyor, soc la persona indicada per guiar els *grasta* de la senyora duquessa, que tiraran d'aquest carro en la decisiva cursa i que ens hauran de lliurar de la guerra amb els nostres enemics. Jo els puc portar cap a la victòria!

-Qui dimonis ets tu? -va respondre-li el capità-. Quin dret creus que tens per arribar aquí i dir aquesta bestiesa?

-Senyor, crec sincerament això que li dic. Jo soc l'aprenent del ferrer que ha fabricat aquest carro. De fet, l'he construït jo tot sol i estic convençut que puc governar els extraordinaris *grasta* de la duquessa Ruperta la Panxuda, perquè arribin els primers a la meta.

-Felicitats, doncs, jove aprenent. La feina que has realitzat, certament, és excel·lent. En confiança, digues-me, quant t'ha pagat el teu amo per la teva feina?

-Res.

-És possible?

-Li dic la veritat, senyor!

-Vine amb mi!

El capità, que considerà injusta l'actitud del mestre d'en Yumitus, el va portar davant de la senyora duquessa i li explicà, a cau d'orella, qui era aquell jove gitano i que el seu amo no li havia pagat ni una moneda per la seva feina.

-Si això que expliques és cert, el teu amo rebrà un càstig -va concloure la duquessa Ruperta la Panxuda-.

-Senyora, jo no li vull crear problemes al meu mestre però, amb tots el respectes, sí m'agradaria guiar els vostres veloços *grasta* en la gran cursa. Li asseguro que no soc pitjor genet que ferrer i, si em permeteu, m'agradaria fer-vos una recomanació: per cobrir la distància de la cursa, hauríeu de fer construir una calçada feta de ferro per on les rodes del nostre carro, que també són de ferro, lliscaran amb una suavitat extrema, la qual cosa farà possible que assoleixi una velocitat superlativa.

-És cert que has fet una gran feina amb el carro. Fantàstica! I crec que has tingut una bona idea pel que fa al camí de ferro. Ets un home intel·ligent, un gran ferrer i una bona persona. Veurem si també ets bo tractant amb els *grasta*, perquè tu seràs qui guiarà el meu carro fins a la victòria!

-Gràcies senyora. És un gran honor per a mi.

-De moment, agafa aquesta bossa plena de monedes d'or. Te l'has guanyada! Però tenim un problema: falten pocs dies per a la cursa i el camí de ferro que proposes haurà de ser molt llarg. Com ho farem? No crec que tinguem temps suficient de construir-lo.

-Senyora, hauríeu de donar l'ordre per a què tots els ferrers de la comarca comencessin a treballar immediatament. Si voleu, jo puc coordinar la feina.

-Així ho farem!

ALLÀ ES
CONREAVEN
TOTA MENA DE
SUCOSES FRUITES
I HORTALISSES
FORMOSES QUE
SERVIEN DE
FONAMENT DE LA
DIETA DIÀRIA DELS
HABITANTS DELS
PETITS POBLES DE
LA COMARCA.

Yumitus col·locà les ferradures als deu millors *grasta* de la duquessa Ruperta la Panxuda i passava les hores entrenant-los i dirigint l'obra de la llarguíssima pista de ferro. Per cert, entre els ferrers que hi treballaven a marxes forçades, es trobava l'antic amo d'en Yumitus, que va ser amonestat per la senyora duquessa pel mal tracte que havia donat a qui fou el seu aprenent.

Un dia abans de la cursa, en Yumitus conegué la filla de la senyora duquessa que va conquistar el cor del jove gitano per la seva gràcia i bellesa, però també per la seva intel·ligència. Les virtuts d'en Yumitus també van captivar la Violant, que així es deia la jove noble, i l'amor va néixer entre ells. Músiques celestials sonaven per als enamorats, perquè la diferència del color de la pell i de la classe social, per a ells, no eren cap obstacle.

I va arribar el dia de la cursa. La tensió era angoixant. La comtessa Elisenda la Peluda es va presentar amb un imponent carro tirat per deu poderosos *grasta* negres. Espectaculars! *Molaven* de veritat! I al costat de la senyora comtessa, sempre en un segon pla, estava en Kako Chirro, el vell conseller gitano. Però, el cotxer que guiava els *grasta* negres no va poder fer res davant d'en Yumitus. El carro de la duquessa Ruperta la Panxuda era més lleuger i la destresa del jove gitano a les regnes era superior, sense oblidar que la suavitat amb la que lliscaven les rodes sobre el camí de ferro va ser decisiva per poder guanyar la cursa. En Yumitus va arribar el primer. Havia quedat clar el vencedor. En Kako Chirro es mossegava els punys de la camisa per la ràbia continguda ja que, finalment, el bàndol més poderós havia estat derrotat. La comtessa Elisenda la Peluda va haver d'acceptar el resultat però, quan cadascú va *pirar-se* a casa seva, esbroncà de manera brutal al Kako Chirro que hagué d'entomar els insults i va prometre que la propera vegada els seus consells serien encertats. Els crits de la senyora comtessa es podien sentir des de les hortes de pastanagues.

Van passar uns mesos i el Kako Chirro va tenir una idea per congraciarse amb la seva senyora. Estava convençut que la duquessa Ruperta la Panxuda tenia un nou conseller i que, en sabia tant de *grasta*, que irremeiablement havia de ser gitano. Kako Chirro es disfressà amb robes llampants i estrafolàries i va entrar, fent-se passar per un simpàtic malabarista, al palau de la família rival i, entre equilibris i rialles, va convèncer la senyora duquessa que hi havia una persona molt propera, i molt intel·ligent, que aspirava a fer-se amb el seu palau i amb totes les seves riqueses i que no dubtaria en matar-la. Li digué, finalment, que havia d'anar amb molt de compte. Quan en Kako Chirro va marxar amb la seva xarrameca maligna, la duquessa Ruperta la Panxuda estava atemorida, perquè s'havia cregut les falsedats d'aquell estrany malabarista, i va concloure que el traïdor no podia ser un altre que en Yumitus, el seu nou conseller gitano. Presa de la por, manà empresonar-lo a la masmorra més recòndita.

La jove Violant, filla de la duquessa Ruperta la Panxuda, no s'ho podia creure. Com era possible que la seva mare hagués fet engarjolar en Yumitus? Si havia estat un gran conseller i havia solucionat tots els problemes que la família havia tingut! Els havia lliurat de ser envaïts pels soldats enemics! No tenia cap sentit! El pobre Yumitus! Què injust! I, mentrestant, en Yumitus s'escalfava el cap intentant esbrinar per quina maleïda raó la seva senyora li volia tant de mal, si ell sempre li havia demostrat la seva fidelitat i els seus consells havien estat encertats. La desesperació era tant gran que ja no sabia què pensar! Però Violant estava enamorada i l'amor ja se sap que mou muntanyes. La jove va subornar un dels carcellers amb un xai rostit i cada dia la deixava passar unes hores a la masmorra amb el seu estimat. En Yumitus frisava tot el dia esperant aquell moment en què podia estar amb la seva estimada Violant.

-Amor meu, t'he portat una botifarra amb seques.

-Amor meu, ets un cel!

- Amor meu, i per beure, t'he dut un suc de poma i api.
- Amor meu, ets un àngel!
- Amor meu, per postres, una xirimoia.
- Amor meu, ets una joia!
- Amor meu!
- Amor meu!

I amb converses com aquesta, anaven suportant els dies, perquè ja se sap que qui dia passa any empeny!

Però l'astut Kako Chirro no es conformava amb l'emprisonament d'en Yumitus i volia rematar la feina. Així que aconsellà la comtessa Elisenda la Peluda que enviés un emissari al palau de la duquessa Ruperta la Panxuda amb un altre repte. De ben segur, amb el jove conseller gitano fora de combat, la senyora duquessa no podria resoldre'l i, llavors, tindrien l'excusa oportuna per poder envair les terres dels enemics i conquerir la tan desitjada vall. D'aquesta manera, arribà l'emissari acompanyat de deu joves mossos i amb la següent pregunta: qui d'aquells homes era el fill de la senyora comtessa? La situació, és clar, era dramàtica, perquè ningú del poble havia vist mai al jove fill de la comtessa Elisenda la Peluda i si la duquessa Ruperta la Panxuda no donava la resposta adequada, la guerra seria inevitable i, tenint en compte l'envergadura de l'exèrcit rival, la desfeta militar fora terrible. La senyora duquessa no sabia què fer i en aquells moments de desesperació va parlar a la seva filla, la jove Violant.

-Filla meva, no trobo cap solució a aquesta situació. No sé què podem fer! Quin és el teu consell? L'angoixa em té paralitzada!

- Necessites un bon consell?
- El millor!

-I, mare, digues-me, qui és qui t'ha donat els millors consells perquè puguis continuar governant tot evitant la devastadora guerra?

-Sí, ja ho sé! En Yumitus! -les llàgrimes estaven a punt de regalimar-li cara avall-.

-Sí. En Yumitus.

-Però aquell simpàtic malabarista estava segur que algú molt proper intentava assassinar-me.

-Com és possible que creguessis que en Yumitus, que ha estat exemple de lleialtat, podia cometre aquest crim!

-Tens raó filla meva! Tens raó!

-No m'estranyaria que aquell malabarista fos un espia de la comtessa Elisenda la Peluda i que el que volia era treure's de sobre el teu extraordinari conseller. Potser era un que li diuen Kako Chirro!

-M'he equivocat. Però hi posaré remei.

La duquessa Ruperta la Panxuda va ordenar treure en Yumitus de les masmorres i portar-lo a la seva presència. Li va explicar que s'havia deixat vèncer per la por i per la desconfiança que li van transmetre les paraules d'aquell malvat malabarista i li demanà perdó en repetides ocasions. Yumitus, després de meditar uns segons, va acceptar les disculpes de la senyora duquessa. Perquè estava convençut que l'empatia ens duu cap al perdó i, malgrat tot el que havia patit durant el temps a la presó, va fer l'esforç d'entendre els actes de la mare de la Violant i la perdonà. Més tard, quan en Yumitus va conèixer en quin moment més delicat es trobava la senyora duquessa i el seu poble sencer, va voler ajudar per poder solucionar aquella complicada situació. Aleshores, li aconsellà que convidés a sopar als deu joves mossos a qui havia allotjat al seu palau.

-Però en comptes d'oferir-los els vostres coberts de plata per jalar, doneu-los uns de fusta. -afegí el jove gitano-.

-I això què solucionarà?

-Aquell que es negui a sopar amb el modest cobert de fusta serà el fill de la vostra enemiga.

-Quina astúcia la teva, Yumitus!

-Llavors, quan ho desemmascareu, haureu d'empresonar-lo a les vostres masmorres.

-Però la seva mare traurà foc pels queixals i enviarà les seves tropes contra nosaltres!

-*Àba dosta khušlã tut, raja! Akana, raja, tu aves kon zãla angleder.* Ja us ha amenaçat prou! Ara, sereu vós qui portareu la iniciativa.

-Explica-m'ho això.

-Prometeu-li que el seu fill estarà ben atès al vostre palau però que, si envia els seus soldats, morirà. Digueu-li que només deixareu anar el seu fill, si ella us lliura el seu pervers conseller: en Kako Chirro! Estic segur que va ser ell qui va idear totes les amenaces que heu rebut i qui es va fer passar per malabarista per convèncer-vos que jo volia el vostre mal.

-Així ho faré!

I, efectivament, la duquessa Ruperta la Panxuda va seguir els consells del jove gitano. Quan arribà el moment de sopar i el servei va oferir als deu joves mossos els coberts de fusta, tots protestaren però, finalment, la gana va poder més que el refinament i, excepte un, van devorar les magnífiques truites de riu amb patatetes i verdures. Sí, el fill de la comtessa Elisenda la Peluda es delatà i va acusar la seva amfitriona de vulgar i poc glamurosa. La senyora duquessa, llavors, va empresonar al fill de la seva rival i envià a casa els altres nou joves amb el missatge que li havia aconsellat en Yumitus. Quan la senyora comtessa va sentir el que explicaven aquells nou mossos, va començar a xisclar i a renegar com una boja. De seguida, va ordenar als seus soldats que lliguessin a en Kako Chirro i el lliuessin a la seva enemiga acompanyat d'un carro ple d'or, de la súplica per la vida del seu fill i de la promesa de no amenaçar mai més amb la guerra. En Kako Chirro encara xisclava més.

La senyora duquessa, tan bon punt va arribar l'ambaixada de la seva veïna amb tots aquells presents, ordenà l'alliberament el seu presoner a qui va explicar tot el que havien

patit per culpa de l'antic conseller de la senyora comtessa. El jove reconegué els errors de la seva mare i, abans de marxar cap a casa, va prometre que, quan ell fos el cap de la família, treballaria per mantenir una bona relació entre els dos pobles. En Kako Chirro va anar a parar a la garjola i el jove conseller gitano es va casar amb la filla de la senyora duquessa. A partir d'aquell moment, les dues famílies van compartir la pròspera vall, que va ser el motiu inicial de totes les disputes, i la pau va afavorir el creixement dels dos pobles. De vegades, en Yumitus i la Violant muntaven els seus *grasta* i anaven a visitar els seus veïns i amics i, amb el jove fill de la senyora comtessa, la feien petar una bona estona tot menjant unes torrades amb mantega i mel.

Les històries de l'Oncle Peret

L'Oncle Peret vesteix de negre rigorós. Ja fa més d'onze anys que porta dol per la mort de la seva dona, la Tieta Carme, que en pau sigui. L'Oncle Peret és alt i sec, llueix una imponent barba nevada i el color de la seva pell està molt a prop del negre xarol. Tothom coneix l'Oncle Peret aquí al barri d'Hostafrancs. S'ha guanyat la vida com ha pogut i ha exercit diversos oficis per tirar endavant la família. Durant la seva joventut, va guanyar algunes *calatís* -així és com alguns gitanos anomenaven les antigues pessetes- tocant la guitarra acompanyant les rumbes d'El Pescadilla o d'El Chacho. Però, sobretot, l'Oncle Peret s'ha dedicat a tragar amb antiguitats, especialment rellotges de butxaca, que comprava i venia amb una habilitat fenícia. La Tieta Carme també era bona negociant i cada dia sortia de casa amb uns quants retalls de llençols dels colors més variats per vendre'ls entre les veïnes. Cada tarda, el matrimoni es trobava al bar La Pansa de la Plaça Espanya i, mentre l'Oncle Peret jugava al dòmino amb els altres gitanos, la Tieta Carme feia els comptes damunt el marbre de la tauleta per saber com havia anat el dia. Ella prenia cafè amb un rajolí de llet i ell prenia cafè amb un rajolí de conyac.

Fa uns quants anys hi havia un gitano que volia construir-se una caseta en un petit poble de les Terres de l'Ebre perquè havia passat allà unes setmanes, al xalet d'un parent, i s'havia quedat encantat amb la tranquil·litat que s'hi respirava. Va buscar alguna oferta immobiliària, perquè no estava gaire bé de *jurdós* -és com es diu *diners* en caló, la parla dels gitanos espanyols-, però no hi havia manera. Un dia, tot fent una passejada pels afores del poblet, va descobrir un paisatge en-

cantador amb dues grans figueres que donaven una ombra sanadora i amb el riu a pocs metres de distància. En aquell moment, va pensar que en comptes de comprar una casa ja feta, la construiria ell mateix en aquell lloc i segur que li sortiria més bé de preu. Dit i fet. Ell havia treballat de manobra a Salou i se sentia capaç d'alçar una modesta caseta que, per a ell, seria més que suficient. Va comprar els materials amb els calés que tenia i no trigà gaire a aixecar la casa.

Pocs dies després, es va plantar davant la porta de casa seva un estrany homenot amb unes botes llampants de color vermell que li va exigir que abandonés aquell terreny, perquè era seu, i el va amenaçar amb paraules molt gruixudes. Quan el gitano li preguntà qui era, aquell pocavergonya li va respondre: “*Som jekh beng!* Sóc un dimoni”. El gitano es quedà palplantat i li va argumentar que aquella casa l’havia construït amb les seves pròpies mans i que no marxaria. El dimoni, en veure la fermesa del gitano, va abaixar el to de les seves paraules i li va explicar que ell, amb uns quants dimonis més, vivien en una cova molt propera i que, amb els seus festivals endiablats i amb els fums de sofre, el molestarien força i que no el deixarien viure en pau. Després d’uns quants estira-i-arronses, el dimoni li va oferir al gitano *love* –que és com es diu *diners* en *Rromano*, la llengua gitana- i ell decidí que faria negoci amb aquell estaquirot. Així que li va dir que li donés tantes monedes com hi cabessin al seu barret i, llavors, ell marxaria. Al dimoni li semblà massa car però, després de remugar durant una estona, va claudicar. “Entesos!” -respongué mentre mastegava un xiclet-. Va tornar a la seva cova per agafar els diners. Mentrestant, el gitano pensà que, al cap i a la fi, aquella caseta l’havia construït amb tota la seva il·lusió, havia invertit els pocs bitllets que tenia i que, encara que era cert que no volia tenir un grapat de dimonis com a veïns, aquell caragirat l’havia amenaçat i es mereixia una lliçó.

Al gitano se li acudí la idea de cavar un forat ben profund al terra i col·locar el seu barret al damunt, un barret al que havia fet un petit orifici en el fons que passava des-

apercebut. Quan va arribar el dimoni amb un sac ple de monedes, les va anar llançant dins el barret de tal manera que s'esmunyien per l'orifici i anaven a parar al fons del sot. Aquell forat era tant profund que amb un sac de monedes no n'hi va haver prou i el dimoni no tingué més remei que portar dos sacs més. Cada vegada que comprovava que el barret no s'omplia, es queixava, però el gitano li deia que havien fet un tracte i que no marxaria si no complia. Finalment, va omplir el barret. "*Sar šaj te rasen odobor lovorre tiri stadãθe!* Com és possible que càpiguen tantes monedes al teu barret?" -preguntà el dimoni-. I el gitano va respondre: "*Jekh šero pherdo žantripnasθar trebal jekh but bari stadĩ.* Un cap ple de saviesa necessita un barret molt gran". Va marxar i es va comprar un gran xalet al costat del seu parent. I allà hi viu encara.

En el temps de la sega hi havia una família gitana molt important que vivia a Caldes de Montbui. Regentaven, des de feia dècades, la farga de més anomenada de la comarca amb la que havien guanyat força diners. Eren molts de família i vivien tots a la gran casa pairal que dominava un dels turons dels afores del poble. Al cap de família li deien Oncle Vadó i era un gitano que imposava amb la seva presència: gairebé feia dos metres d'alçada, era fort com un bou i, definitivament, era el més destre fent ferradures, espases, portes i reixes. També s'hi dedicava a ferrar els cavalls i les mules. La Tieta Enriqueta, la dona de l'Oncle Vadó, va morir en donar a llum el seu quart fill i els va deixar a tots molt tristos. L'Oncle Vadó va estar tres anys de dol. Els quatre germans es van criar, doncs, sense mare però amb totes les atencions dels avis, de les tietes, els cosins i, és clar, del seu pare. Malgrat tot, és cert que, de vegades, els tres germans grans no tractaven gaire bé al més jove, a qui van dir Sicus, potser perquè el culpaven de la mort de la Tieta Enriqueta,

EL REI VA ORDENAR QUE AQUELL
JOVE GITANO TREBALLÉS
CUIDANT ELS SEUS CAVALLS I
LES SEVES EUGUES I EN SICUS
ACCEPTÀ, PERQUÈ AQUELL OFICI
LI ENCANTAVA.

potser perquè era el més hàbil amb l'enclusa i amb els cavalls, potser perquè era el més simpàtic, humil i intel·ligent o potser perquè tenia la pell morena, mentre que els tres germans grans eren d'un to blanquinós i, quan es presentaven en algun lloc tots quatre, per culpa d'en Sicus ja els identificaven com a gitanos.

Els quatre nens van arribar a ser quatre mossos i els tres germans grans demanaren permís a l'Oncle Vadó per marxar a buscar fortuna. I així ho van fer. Van galopar moltes jornades i experimentaren aventures emocionants fins que van arribar a un reialme molt llunyà que estava en guerra. El rei buscava soldats de qualsevol condició, excepte els que fossin gitanos, i ells es van presentar com a nobles *gachés* –això vol dir no gitanos- i estrangers que volien lluitar en aquella contesa. Realment, eren bons en el camp de batalla, van lluitar amb feresa i ajudaren el rei a guanyar la guerra que l'enfrontava al seu pitjor enemic. Els tres germans van ser recompensats amb uns bons diners i amb un important càrrec a l'exèrcit. Van arribar a tenir relacions socials amb alguns membres de la cort fins que, un dia, el germà gran va conèixer una de les quatre filles del rei, concretament la més gran, es van enamorar i es van prometre amb la benedicció del monarca. El rei estava molt content amb aquells tres germans estrangers que eren tan bons soldats i va animar les seves dues filles mitjanes perquè es desposessin amb els altres dos germans. A tothom li va semblar una gran idea, una idea excel·lent! I es van celebrar els tres matrimonis amb tota la pompa que es mereixien.

Després del casament triple i durant una conversa informal, a un dels tres germans, dominat per la seva incontinència verbal, se li va escapar que tenien un quart germà que vivia amb el pare i la resta de la família a Caldes de Montbui. El rei va quedar sorprès en descobrir que encara hi havia un quart germà i que tenia la mateixa edat que la seva filla petita, la princesa Elisabeth. Quatre germans per a quatre germanes! Va convèncer els seus tres gendres perquè viatgessin

fins casa seva per informar dels seus casaments a l'Oncle Vadó i perquè tornessin amb el seu germà petit al palau reial. Volia conèixer aquell jove i, si li feia el pes i a la seva filla li agradava, celebrar un quart casament. Els tres germans van intentar escapolir-se del compromís amb el sogre però el rei estava tan il·lusionat i, per què no dir-ho, tan pesat que no tingueren més remei que viatjar fins a Caldes. L'Oncle Vadó es va alegrar pels bons casaments que havien fet els seus tres fills grans i pels seus èxits com a oficials de l'exèrcit, però no tenia gens clar que el Sicus hagués de marxar perquè volia que es fes càrrec del negoci de la farga. Tot i així, quan va veure que el seu fill petit tenia tantes ganes de conèixer món el va deixar marxar amb tot el dolor del seu cor. Durant el camí de tornada al castell del rei, els quatre germans van tenir aquesta conversa:

-Estimats germans, tinc tantes ganes de conèixer la princesa Elisabeth!

-Doncs tranquil·litzat. Potser quan la vegis no et resulta simpàtica.

-*Sosqe na? Motho manqe, raja, sar si?* Per què no? Expliqueu-me com és?

-Calla ja, pesat!

-*Sar si i kumarin? Sar si? Sar si?* Com és la princesa? Com és? Com és?

-Que callis!

-Creieu que jo li agradaré? Digueu-me! Digueu-me!

-No! No! No! Quan el rei vegi com n'ets de moreno, el teu comportament i la teva forma de parlar, descobrirà que som gitanos!

-I què té això de dolent?

-A ell no li agraden els gitanos i ningú sap que nosaltres ho som.

-Ho hem mantingut en secret.

-Però, jo no m'avergonyeixo de ser gitano i de parlar la nostra llengua!

-Ens buscaràs la ruïna! Les nostres dones se separaran de nosaltres, el rei ens desterrarà i perdrem les nostres fortunes. Tot a la porra! Per culpa teva!

Van continuar el viatge en un ambient més tens que la corda d'una guitarra i els tres germans, de manera discreta, van anar rumiant la manera de desfer-se d'en Sicus. Poc abans d'entrar al castell, decidiren llençar el seu germà petit dins un cercat que tenia el rei i que era ple de llops suposadament famolencs. Així ho van fer i, després, van marxar amb les seves esposes. El que no sabien és que la princesa Elisabeth donava de menjar cada dia als llops i que, quan van veure en Sicus, començaren a jugar amb ell igual que feien amb la princesa cada tarda. Al Sicus li agradàvem molt els animals i als llops els va caure en gràcia. Aquella tarda la princesa Elisabeth va anar a veure els seus animals salvatges i, llavors, els dos joves es van conèixer en aquelles estranyes circumstàncies. El jove gitano li va explicar tot a la jove princesa que, després de sentir la història amb tota l'atenció, va concloure que en Sicus era una bona persona i que això és el que era important per a ella i no si era gitano o deixava de ser-ho. També va arribar a la conclusió que els tres germans d'en Sicus eren persones malvades que havien intentat matar el seu germà petit, només perquè renegaven de la seva condició de gitano per no fer enfadar al rei.

La princesa aixoplugà el Sicus i el va amagar en una petita habitació on passaven les hores llegint, contant contes, tocant el llaüt i menjant patates. Fins que el rei els descobrí i va decidir que la seva filla no podia relacionar-se d'aquella manera amb un gitano. "Quin escàndol!" -va cridar sense saber que, en realitat, en Sicus era el germà dels seus tres gendres-. I és que ni l'Elisabeth ni el Sicus volien perjudicar ningú. El rei va ordenar que aquell jove gitano treballés cuidant els seus cavalls i les seves eugues i en Sicus acceptà, perquè aquell ofici li encantava i perquè tampoc volia marxar del castell per poder estar a prop de la princesa. Ja no

s'imaginava vivint sense ella i, a partir d'aquell moment, es continuaren veient en secret. En Sicus, amb el temps, es va convertir en el cap de les cavallerisses reials però, de tant que prosperà, un dia els seus germans es van assabentar de la seva existència. Es feien creus! Com era possible que esti-gués viu si el van llançar als llops famolencs?

Com els tres germans no estaven disposats a què en Sicus els descobrís, van idear una altra malifeta: intentaren enverinar al seu germà petit però, per error, també van enverinar la princesa i tots dos van quedar sumits en un profund sopor, encara que no van morir perquè el verí no era prou fort. Davant d'aquella situació, els tres germans van pensar que si el rei enxampava junts a la princesa i al seu germà petit, els castigaria de manera definitiva amb la mort i no dubtaren a provocar aquell descobriment. Quan el rei va veure la parella dormint plegats, va començar a cridar colèric els renecs més desbaratats i ordenà que els llancesin al riu. Així va ser! Els tres germans es fregaven les mans i respiraven alleugerits. Però uns quants joncs van mantenir, amb prou feines, els dos joves enamorats surant i, adormits encara, els van dur riu avall fins que frenaren suaument a una de les ribes. En aquell precís moment, van despertar una mica atordits i començaren a buscar recer en el bosc. Espan-tats, no entenien massa bé què els havia passat, però també estaven feliços de trobar-se junts. Van caminar i caminar i caminar, fins que arribaren a una petita cabana on vivia una vella gitana que els va acollir amb hospitalitat i els oferí una fina crema de carbassó calenta. Quina gana! Després d'una estona de conversa, aquella dona els va implorar que li fes-sin un favor: "Fa trenta-cinc anys, la bruixa de la Muntanya Negra em va llançar un malefici. No podria sortir d'aquesta cabana fins que no arribés algú i em tallés les ungles dels peus. *Lačhipnasqe, ker manqe o lačhipen, raja!* Si us plau, feu-me aquest favor! Allà teniu unes estisores. No hi ha gai-res persones que s'atreveixin a passar per aquest bosc que està sota la influència de la bruixa de la Muntanya Negra. Al

llarg de trenta-cinc anys, ningú ha entrat en aquesta cabana. *Lačhipnasqe! Lačhipnasqe!* Si us plau! Si us plau!”. Sincerament, ni a l'Elisabeth i al Sicus els entusiasma gaire tallar les ungles dels peus a aquella vella gitana, però van creure la seva explicació i van decidir fer-li aquell favor. Tant bon punt tallaren l'última unglia de l'últim dit de l'últim peu, aquella anciana dona es va transformar en una jova reina que, d'aquesta manera, recuperava el seu tron i el seu reialme. Havien desfet l'encanteri! La jove reina gitana va recompensar en Sicus i l'Elisabeth amb un carro ple d'or i vam marxar per refer la seva vida.

Al cap d'un temps, els dos joves decidiren casar-se i van voler convidar les seves respectives famílies, inclosos el pare de la princesa i les seves tres germanes i també els tres germans del jove gitano. Els havien perdonat. Els van fer arribar la invitació sense revelar que es tractava d'ells i només dient que eren uns joves i rics veïns. Per acompanyar la seva invitació, van regalar al rei joies d'or blanc i perfums de bergamota. El monarca tenia curiositat per saber qui era aquella gent i va organitzar tota la família, que havia augmentat amb set nets, per al viatge. “Anem de boda!”. Quan el seguici reial va arribar a la gran finca dels nuvis, els van atendre exquisidament. Ningú va reconèixer el Sicus ni l'Elisabeth. Tots dos havien crescut tant! La jove parella de noucasats feia grans esforços de contenció per no revelar la seva autèntica identitat però, en algun moment, la veritat havia de sortir de les tenebres.

-Majestat -va dir en Sicus-, abans m'heu explicat que teníeu quatre filles, però jo només n'hi veig tres.

-Sí. La meva estimada filla petita va morir per una decisió meua de la que em penedeixo cada dia. Va morir, amb un altre jove, ofegada al riu. Vaig ordenar que els rescatessin, però ja era massa tard i van desaparèixer. Van morir.

-I aquells dos nois havien comès algun crim?

-No! Si us plau, per a mi és molt dolorós recordar-ho -el

rei es posà a plorar-.

-No plori més, pare -va dir l'Elisabeth-. Finalment, tinguérem sort i ens vam salvar.

-Sí, jo també. Soc el gitano que anava amb la seva filla quan ens van llançar al riu. Em reconeix?

-Però, què dieu? No pot ser veritat! Esteu bojos! Us vam buscar, però no vam trobar-hi res! -va continuar plorant-.

-Mentida! -van cridar a l'uníson els tres germans d'en Sicus-. El nostre germà va morir!

-Ho intentàreu varies vegades, però no ho vau aconseguir. *Kamlèsas te mudaren man te na puçaràvas so tumen sen Rroma*. Volíeu matar-me, perquè jo no descobrí que sou gitano.

-Què? -les tres germanes alçant les veus-. Que sou gitano? Com és possible?

-Ja és hora que demaneu perdó a les vostres esposes per haver-les enganyat durant tant de temps -va exhortar-los en Sicus-.

-Germanes -afegí l'Elisabeth mirant-se al seu marit-, no saltres dos ja els hem perdonat.

-A mi no m'importa que el meu marit sigui gitano -opinà una de les germanes-, però és difícil perdonar-los perquè ens han enganyat i han intentat matar la nostra germaneta i al seu propi germà.

-Però, són els pares dels nostres fills -comentà una altra germana- i potser es mereixen una altra oportunitat.

-Sempre que -sentencià la tercera germana- l'Elisabeth i en Sicus els perdonin i perdonin també el nostre pare.

-Si us plau, perdoneu-nos -imploraven els tres germans agenollats-.

-Sí, fills meus -digué el rei-, perdoneu-me a mi també.

-Tots perdonats!

“Tu, gitana, no pots passar per aquí. No m’agrada que la gent com tu passi per davant de casa meva” -va dir el dimoni-. La Tati es va quedar estorada però, al final, va reaccionar perquè estava cansada del menyspreu amb què la castigaven tot sovint. “*Va, me som rromni. Aj so? Sí, soc gitana, i què?*”. La ràbia estava a punt de guanyar el seu esperit, però es va aturar i comptà fins a deu: “*Na kamav te cingarav tuçar. Na kamav te dukhavav tut. No vull barallar-me amb tu. No vull fer-te mal*”. En realitat, la gitana tenia molta por però no volia demostrar-ho. El dimoni va començar a riure per les butxaques i va voler demostrar la seva força per acovardir la Tati. Agafà amb una mà dues pedres del terra, les esclafà amb una força inhumana i, després de pocs segons, va obrir la mà i va deixar caure un polsim blanc que era l’únic rastre de les dues pedres. La força del dimoni era endiablada. “Ja has vist del que soc capaç, gitana” -va remarcar aquella bèstia rient com un posseït-. “*Kodo nane khanć. Això no és res*”- digué la Tati que improvisà una treteta. Va fer veure que agafava una pedra amb una de les seves mans però, en realitat, es tractava d’una porció de mató que guardava pel berenar. Simulà un gran esforç i, quan tancà la mà amb força, va sortir una mena de suc blanquinós. El dimoni va quedar mort! “Ets la gitana més forta que mai he conegut. Has espremut una pedra!”. La Tati li digué que li perdonaria la vida si li portava un sac ple de reals. I així va ser.

M’agrada sentir els contes que explica l’Oncle Peret. Són històries inspirades en antigues llegendes gitanes que algú va sentir fa temps i que li va contar a un altre i així, de boca en boca, es van anar perpetuant en el temps. Però l’Oncle Peret explica aquestes aventures a la seva manera. Jo sé que s’inventa coses, perquè la mateixa història canvia cada vegada que la narra. Mai és exactament igual. Depèn de com estigui l’Oncle Peret aquell dia: de si ha dormit millor o pitjor, de si

ha fet una bona venda d'algun rellotge o de si ha discutit amb la seva neta per les notes de l'institut. M'agrada sentir l'Oncle Peret!

FUNDACIÓ PRIVADA

Pere Closa

PER A LA FORMACIÓ I LA PROMOCIÓ DELS GITANOS A CATALUNYA

Generalitat de Catalunya

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament de Badalona

Obra Social "la Caixa"